

O'ZMU XABARLARI ВЕСТИК НУУЗ АСТА NUUZ

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI O'ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETI ILMIY JURNALI

JURNAL
1997 YILDAN
CHIQA
BOSHLAGAN

2025
1/2/1

Ijtimoiy-
gumanitar
fanlar turkumi

Bosh muharrir:

MADJIDOV I.U. – t.f.d., professor.

Bosh muharrir o'rinbosari:

ERGASHOV Y.S. – f-m.f.d., professor.

SHIRINOVA R.X. – fil.f.d., professor.

Tahrir hay'ati:

Sagdullayev A.S. – t.f.d., akademik.

Suleymanov R.X. – t.f.d., prof.

Murtazayeva R.H. – t.f.d., prof.

Musayev N.U. – t.f.d., prof.

Urakov D.J. – t.f.d., prof.

Xolikulov A.B. – t.f.d., prof.

Yermetov A.A. – t.f.d., prof.

Zuyev A.S. – t.f.d., prof.

Jesus Fuensanta. – t.f.d., prof.

Muxamedova D.G. – psix.f.d., prof.

Karamyan M.X. – psix.f.d., prof.

Rasulov A.I. – psix.f.d., prof.

Madayeva Sh.O. – f.f.d., prof.

Sobirova U.F. – sots.f.d., prof.

Xudaykulov H.J. – ped.fan.d., prof.

Miroslav Ballay – PhD, prof.

Siddiqova I.A. – fil.f.d., prof.

Sadullayeva N.A. – fil.f.d., dots.

Arustamyan Y.Y. – fil.f.d., dots.

Boltaboyev H. – fil.f.d., prof.

Rahmonov N.A. – fil.f.d., prof.

Abdurahmonova N.Z. – fil.f.d., prof.

Pardayev Z.A. – fil.f.f.d., dots.

Mas'ul kotib: PARDAYEV Z.A.

TOSHKENT – 2025

Tashpo'latova M. The concept of reforming the higher education system of our country and its mechanisms.....	186
Temirov M. Bo'lajak o'qituvchilar o'z-o'zini rivojlantirishning ijtimoiy-pedagogik zaruriyati.....	189
Togonova Sh. Talabalarda kognitiv, pedagogik va kommunikativ kompetensiyalarning shakllanishini psixologik jihatdan o'rganish.....	192
Turayeva S. Fizika fanini o'qitishda virtual laboratoriya ishlaridan maqsadli foydalanish.....	195
Turakulova B. The association of intertextuality with critical reading.....	198
Turdiyev B. Yangi O'zbekiston davlat siyosatida xalq manfaatlarini ustuvorligi.....	201
Xamroyeva D., Abdug'aniyev M. Adabiyot fanida loyiha ishlarini tashkil etish metodikasi.....	204
Xolliqov S. Место и роль военной политики в обеспечении военной безопасности государства.....	206
Xomidjonov U. Inson kapitalini rivojlanishiga ta'sir ko'rsatuvchi omillar.....	209
Hoshimxonov M. Alisher Navoiy tasavvufiy-gumanistik qarashlariga salafar ta'siri.....	213
Xudoyberdiyeva N. O'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirishda motivatsion texnologiyalarning o'rni.....	216
Xudoyqulova D. Lingvistik qobiliyatlar shakllanishida oila ta'lim-tarbiyasi dastlabki omil sifatida.....	218
Xo'jaxonov I. Huquqiy ong va huquqiy madaniyat rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlari.....	221
Hamrokulov B., Xikmatova M. Iqtisodiy sud jarayonida isbotlash: muammolar, yechimlar va elektron dalillar.....	224
Шире Л., Цзин Я. Проблемы при преподавании настольного тенниса на начальном этапе в университете Китая и основные подходы к их решению.....	227
Yuldashev F. Innovatsion kontaktsiz fitnes boksning ilmiy asoslarini va aholi qatlamlari orasida ommaviylashtirish mexanizmini yaratish.....	230

Filologiya

Abduraximova N. Frazologizmlar – ingliz va o'zbek tillarida emotsionallikni ifodalash vositalari sifatida.....	233
Altundag M. Adabiyotshunoslik terminlarida tarjima muammolari (Turk-uzbek tili misolida).....	236
Baxronova D., Muxammadiyeva S. Ispan tili leksikasining shakllanishida boshqa tillarning ta'siri.....	239
Bobokalonov R. Tibbiy terminlarning monosemik va polisemik tadqiqi.....	242
Daniyarov B. O'zbek tilida tamoyil so'zini noto'g'ri qo'llash tamoyili xususida.....	245
Djo'rayeva Z., Shirinova R. Gastronomik diskurs madaniy kod sifatida.....	248
Doliyeva L. Yig'i va kulining noverbal frazeologiyadagi oppozitsiyasi (Fransuz tili materialida).....	252
Jurayeva S. Isajon Sultonning "Uzuk" hikoyasida an'anaviylik.....	255
Islomova Z. O'zbek va ingliz tillarida aksiologik birliklarning lingvistik vositalar bilan ifodalanishi.....	257
Исмаилова Ф. Разговор с народной мудростью: комментарии к пословицам.....	259
Ismoilova M. Ingliz tilidagi ijtimoiy tarmoq marketingi terminlarining o'zbek tiliga tarjimasi.....	262
Iskova F. Communicative aspect of political discourse: a comparative analysis of uzbek and english political discourses.....	265
Karimova D. "O'lim" va "Hayot" konseptining assotsiativ talqini.....	268
Kattayev P. Mahdumi A'zam Dahbediy qalamiga mansub "Majmuat ur-rasoil" asari qo'lyozma nusxalari matniy tadqiqi (2352 raqamli qo'lyozma nusxa asosida).....	271
Kozimova Z. Muhammad Yusufning Abdulla Qodiriyga ehtiromi.....	274
Kushakov Y. O'zbek va ingliz tillarida aviasozlik terminlarining o'ziga xos xususiyatlari.....	277
Muratkhodjaeva F. Inson ruhiyatini ifodalovchi meliorativ emotsiyalarning semantik ko'lamini.....	280
Muxammadiyeva M. Hudud obrazining poetik tahlili.....	282
Najmiddinova M. O'smirlarda eksteremal vaziyatlarda adekvat qaror qabul qilishning psixologik mexanizmlari.....	285
Нурмухамедова М. Суперсегментные единицы и их роль в фоноарьерировании слова (на материале китайского и русского языков).....	288
Nusurov U. Hozirgi o'zbek adabiyotshunosligida metaforalarning ilmiy-nazariy o'rganilishi muammosi.....	290
Rasuleva N. Yangi asr Xitoy ilmiy fantastik prozasida ilm-fan va fantaziyaning o'zaro bog'liqligi.....	293
Rustamova M. O'zbek va italyan frazeologizmlarida ijobiy va salbiy emotsiyalarning ifodalanishi.....	296
Salimova D. Bolalarning sifat so'z turkumidagi so'zlarni o'zlashtirishi bo'yicha psixolingvistik tadqiqotlar tahlili.....	298
Sultanova D. Linguistic aspects of metaphor and metonymy.....	301
Tojiyeva K. O'zbek tili iqtisodiy – moliyaviy sohasiga oid leksik birliklarning vujudga kelish davriy ketma-ketligi.....	304
Tokhirova D. Syuzan Hilning "Elizabet" hikoyasidagi bola qahramonlarining psixologik xususiyatlari.....	307
Tulaboyeva G. So'z turkum va ravishlarni tarjima qilishning mexanizmlari (chet tillarini metodologiyasi misolida).....	310
Tuxtayeva D. Frazelogik birliklar: tor va keng ma'nolarda.....	313
Ubaydullayev N. "Makorim ul-axloq" – biografik xarakterdagi asar.....	316
Rajabova N. Qissada ekzistensial qahramon va uning jonozdalar bilan yashash motivi (Shuhrat Matkarimning "Maqar" qissasi misolida).....	318
Хакимова Х. Глоссы в исторических романах М.И.Шеввердина, проникшие в русский язык в XVIII веке (на материалах НКРЯ).....	321
Xalikova L. Bugungi kunda portretning tashqi qiyofasini badiiy matnda tasvirolovchi lisoniy birliklar ko'rinishi.....	324
Kholikova N. Literary discourse in anthropocentric linguistics and it's study (on the basis of english and uzbek novels).....	327
Khudayberganova M., Khudayberganov G., Soatiliyeva D. The lexical aspect of verbalizing the advertising concept.....	330
Egamberdiyev J. Biznes terminlarining leksik hamda semantik xususiyatlari.....	333
Якубова Ф. Лингвокультурологический анализ окружающей среды в китайском и русском языках.....	336

UDK:8.82-1/9

Moxichehra MUXAMMADIYEVA,

ToshDO'TAU tayanch doktranti

E-mail: muhammadiyevamohichehra@gmail.com

ToshDO'TAU professori, f.f.d. M.Abdullayeva taqrizi asosida

HUDHUD OBRAZINING POETIK TAHLILI

Annotatsiya

Ushbu maqolada Hudhud obrazining shakllanish genezisi ilmiy jihatdan o'rganilgan. Uning badiiy adabiyotdagi o'rni, shuningdek, biologik xususiyatlari yoritib berilgan. Fariduddin Attorning "Mantiq ut-tayr", Gulshahriyning "Mantiq ut-tayr", Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr", Mavlono Xo'ja Qozi Payvandi Rizoyni "Qush tili", Salohiyning "Gul va Bulbul", Nishotiyning "Qushlar munozarasi", Omon Matjonning "Qush yo'li" asarlaridagi Hudhud obrazining tasviri qiyosiy tahlil etilgan. Hudhud obrazining badiiy adabiyotda shakllanishi ilmiy jihatdan asoslangan.

Kalit so'zlar: Tayr qissalari, Hudhud, popishak, pir, solik, Qur'on, qush obrazi, tahlil, poetik talqin.

ПОЭТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ОБРАЗА ХУДХУД

Аннотация

В данной статье научно изучается генезис образа Хухуда. Объясняется его место в художественной литературе, а также биологические особенности. Образ Хухуда в произведениях «Мантик ут-тайр» Фаридулдина Аттара, «Мантик ут-тайр» Гульшахри, «Лисаон ут-тайр» Алишера Навои, «Язык птицы» Мауланы Ходжи Казии Пайванди Резаи, «Цветок и соловей» Салахи, «Разговор птиц» Нишоти, «Путь птицы» А. мон Матьян сравнительно проанализированы. Формирование образа Хухуда в художественной литературе имеет научное обоснование.

Ключевые слова: История о птицах, Хухуд, попишак, пир, налог, Коран, образ птицы, анализ, поэтическая интерпретация.

POETIC ANALYSIS OF THE IMAGE OF HUDHUD

Annotation

This article scientifically studies the genesis of the image of Huhud. Its place in fiction is explained, as well as its biological features. The image of Huhud in the works "Mantik ut-tair" by Fariduddin Attar, "Mantik ut-tair" by Gulshahri, "Lisaoon ut-tair" by Alisher Navoi, "The Language of the Bird" by Maulana Khoja Kazi Paywandi Rezai, "The Flower and the Nightingale" by Salahi, "The Conversation of the Birds" by Nishoti, "The Way of the Bird" by A. mon Matyan comparatively analyzed. The formation of the image of Huhud in fiction has a scientific basis.

Key words: Story of birds, Huhud, popishak, feast, tax, Koran, image of a bird, analysis, poetic interpretation.

Kirish. Qushlar obrazining adabiyotga kirib kelishi uzoq asrlarga borib taqaladi. Ularning adabiyotdagi dastlabki tasvirlari yunon va rim mitologiyasida uchraydi. Keyingi asrlar davomida qushlar obrazi tasavvufiy, psixologik va falsafiy ma'no kasb etib bordi va adabiyotda faol qo'llanila boshlandi. HUDHUD (popishak) obrazining adabiyotga kirib kelishi Qur'oni karimning "Naml" surasiga borib taqaladi. Ushbu surada payg'ambarlardan Muso, Solih, Lut alayhissalomlar zikr qilinadi. Xususan, Dovud va Sulaymon payg'ambarlar haqida batafsil to'xtalib o'tiladi. Sulaymon alayhissalom Alloh taoloning payg'ambari bo'lishi bilan birga jamiyki in-su jin va parranda-yu darranda olamiga podshoh qilingani to'g'risida hikoya qilinadi. Unda Hudhud qushining Sulaymon alayhissalom va Sab'a o'lkasi malikasi Bilqis o'rtasidagi vositachiligi keltirib o'tilgan. Suraning 20-27 oyatlarida [Naml, 27:20-27]. Hudhud Sulaymon alayhissalomga Yaman mamlakatidagi Sab'a shahrida Bilqis degan malika hukmronlik qilishini, uning katta taxti borligi turkiy va forsiy adabiyotda Hudhud aqlli va zehnl qush ramzi sifatida tasvirlana boshlandi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Hudhud obrazi haqida navoiyshunoslikda N.Komilov "Hudhud – pir timsoli bo'lsa, o'ttiz qush solik muridlar timsolidir. Attor va Navoiy tasvirlagan yetti vodiy esa solik ruhining yetti tovlanuvchi manzarasi – Ilohga vosil bo'lish bosqichlari, ma'rifat zinalarini bildirib keladi" [Najmiddin Komilov, 1996], – degan fikrlarni bildirib o'tadi. Shuningdek, Zuhra Mamadaliyeva o'z tadqiqotida: "Hudhud qushlarni Simurg sari boshqarar ekan, dostonidagi voqealar rivoji davomida uning komil yo'lboshlovchi ekanligi namoyon bo'ladi. U qushlarning oddiy savollariga, masalan, g'ozning "Suv menga makon, demak men pokman, shunday ekan, menga Simurg nimaga kerak?" degan mazmundagi bergan savoliga chuqur falsafiy mushohada bilan yakunlanadigan dunyoning bir tomchi

suvga arzimastligi haqidagi rivoyat bilan javob beradi" [Zuhra Mamadaliyeva, 2011], – degan mulohazalarni bildirsa, Shafot Hasanova "Mavlono Xoja Qozi Payvandi Rizoyni "Qush tili" dostoni va uning qiyosiy-tekstologik tadqiqi" nomli nomzodlik dissertatsiyasida "Rizoyni Hudhudning tashqi qiyofasini ta'riflab uni ishbilamon, harakatchan zohiran jozibali botinan orif, vahdoniyat sirlarini o'zlashtirgan, fahrluk toji va me'rojiga sazovor xislatlarga ega siymo sifatida" [Shafot Hasanova, 2006] ta'riflaydi. Tadqiqotlardan ko'rinib turibdiki, Hudhud qushining ramziy-majoziy xususiyatlari qisman tahlilga tortilib, olimlar tomonidan munosabat bildirilgan. Biroq mazkur obrazning badiiy-poetik talqini alohida tadqiqot obyekti bo'lgan emas. Shu boisdan Hudhud obrazining poetik tahlilini bir nechta badiiy asarlar misolida o'rganishga harakat qilamiz.

Tadqiqot metodologiyasi. Hudhud obrazini adabiyotga Fariduddin Attor Nishopuriy (1119-1229) o'zining "Mantiq ut-tayr" asarida markaziy qahramon sifatida olib kirdi. Olimlarning ta'kidlashicha, Attorning ushbu asarini vujudga kelishida Abu Ali ibn Sinoning "Risalat ut-tayr", Shahobiddin Suhravardiyning "Risolay musammo ba safari Simurg", Abu Homid Muhammad G'azzoliyning "Risalat ut-tayr" asarlarining ta'siri katta. Ushbu asarlarda umumiy qushlar haqida gap ketadi. Attor esa aniq qushlar nomini tasvirlaydi. Shoirning mazkur mavzuni rivojlantirishga qo'shgan ulushini belgilovchi omillardan yana biri dostonida Hudhud obrazining mavjudligi bilan xarakterlanadi. Hudhud asarning yetakchi qahramonlaridan biri bo'lib, asarda tasvir etilgan barcha voqea-hodisalar bevosita uning faoliyati bilan bog'liq holda tasvirlangan. Attor Hudhud obrazini ushbu mavzu doirasiga olib kirar ekan, birinchi galda u haqidagi Sharq folklori va Qur'onda mavjud (XXVII sura 20-oyat) ayrim tasavvurlarga asoslanadi [Шарипов Шарофиддин, 2012].

Hudhud qushlarni Simurg' (Olloh) sari boshqarar ekan, qushlarning har bir savoliga falsafiy va tasavvufiy tarzda donolik bilan javob beradi. Hudhud Attorning inson va iloh munosabatlari, inson va uning kamoloti, inson va olam to'g'risidagi fikrlarini asosiy bayon etuvchi obraz ekanligi bilan ham bu dostonida xarakterlidir. Attorning falsafiy va badiiy san'atdagi imkoniyatlari hech qaysi obrazda Hudhudchalik aniq va ravshan namoyon bo'lmagan. Attor "Bulbulnoma" deb atalgan kichik masnaviysida ham Hudhudni kamolotga yetgan sufiy sifatida tasvirlaydi va uni dunyoviy ishq asiri Bulbulga qarshi qo'yadi. Ushbu asarda qushlar Sulaymon payg'ambarning huzuriga borishadi va gulga ishq tushgan bulbul saharlari u uchun qo'shiq kuylab, rohatimizni buzayпти, deb shikoyat qilishadi. Sulaymon payg'ambar Bulbulni chaqiradi va rohatdan chekinib, dard chekishga amr etadi.

Attordan keyin Jaloliddin Rumi "Masnaviyi ma'naviy" asarining birinchi kitobida Sulaymon alayhissalomning Hudhud bilan tanishuvi aks etgan hikoyatni keltiradi. Sulaymon payg'ambar o'z qo'mondonligi ostidagi barcha qushlarni to'plab, ularning mahoratlarini birma-bir aytib berishlarini so'raydi. Navbat Hudhudga keladi va u osmonda uchayotganda yer ostidagi suvni ko'rishini aytadi. Shunda Sulaymon payg'ambar Hudhudning bu xislatini o'zi va lashkari uchun foydali deb o'ylab, uni o'zi bilan olib ketishga qaror qiladi. Qarg'a Hudhudga hasad qiladi va Sulaymon payg'ambarga yuzlanib:

O'z-o'zini Shohga ta'riflab kishi,
Yolg'on aytsa, beadablikdir ishi.

Ko'z muyassar ersa bul xudkomga,
Yerda tushmas erdi hargiz tomga [Jaloliddin Rumi, 2005].

Ya'ni Qopqonni ko'ra olmagan odam qanday qilib uzoqni ko'ra olishini aytib, uni shohning oldida obro'sizlantiradi. Hudhud Sulaymon alayhissalomga bu dushmanlik gaplarga quloq solmasligini, agar Olloh uning ko'zlarini ko'r etmasa, havoda muallaq turganida ham tuzoqni ko'ra olishini aytadi. Shu qobilayati tufayli ham Sulaymon alayhissalom Hudhudni o'ziga yo'ldosh qilib olgani tasvirlanadi [Jaloliddin Rumi, 2005]. Bu o'rinda Jaloliddin Rumi Hudhud qushlarining tabiat in'om etgan suvlikni oldindan sezish xususiyatini badiiy jihatdan aniq tasvirlab o'tadi. Masnaviyda aytilgan voqealarga ko'ra biz hudhudni jamiyatning dono va ziyoli odamlarning ramzi sifatida tushunishimiz mumkin. Bunday insonlar sodir bo'layotgan voqealarni tog'ri tahlil qilishadi va uzoqni ko'rib fikr yuritishadi.

Rabg'uziyning (XIII asr oxiri – XIV asr boshlari) "Qissasi Rabg'uziy" asarida "Sulaymon alayhissalom qissasi" [Nosuriddin Rabg'uziy, 1991] berilgan bo'lib, qissada Hudhud obrazining zakovati, ma'lumotlarni yetkazishdagi farosati tasvirlanadi. Ushbu qissa yuqorida aytib o'tilgan Naml surasi asosida bayon etilgan.

Tahlil va natijalar. Mumtoz adabiyotda Attorga javob tarzida yozilgan ilk turkiy doston turk adibi Gulshahriyning "Mantiq ut-tayr" asari hisoblanadi. Doston 1317-yilda yaratilgan. Sharofiddin Sharipov o'z tadqiqotida: "Gulshahriyning "Mantiq ut-tayr" asarida ham Hudhud – qushlar yo'l boshchisi timsolida gavdalanadi. Muallif ushbu dostonida Hudhudni aql timsoli deb baholaydi" [Sharofiddin Sharipov, 1982] – degan fikrlarni bildirib o'tadi. 1499-yilda Navoiy "Mantiq ut-tayr" ga javob tarzida "Lison ut-tayr" dostonini bitadi. Dostonida Hudhud obrazi bosh qahramon vazifasini bajaradi va qushlarni to'g'ri yo'lga boshlovchi, ularga pand-nasihah qiluvchi shayx, pining allegorik obrazi sifatida ifodalangan. Asarda tasvirlangan 30 qush esa solik muridlar ramzidir. Keyinchalik, bu an'anani davom ettirgan Mavlono Xo'ja Qozi Payvandiy Rizoiy o'zining "Qush tili" nomli asarini yozadi. Payvandiy ta'kidlashicha, dostonni yozishdan asosiy maqsadi Fariddin Attorning "Mantiq ut-tayr" asariga nazira yozib, o'zining diniy-tasavvufiy qarashlarini bayon

Qiyosiy jadval. 1-rasm

Attorning "Mantiq ut-tayr" asarida	Navoiyning "Lison ut-tayr" asarida	Rizoyning qush "Qush tili" asarida	Nishotiyning Qushlar munozarasi asarida	Salohiyning "Gul va bulbul" asarida	Darvish Shamsiddin "Deh-i murg" asarida	Omon Matjonning "Qush yo'li" asarida
Hudhud	Hudhud	Hudhud	Hudhud	Hudhud	Hudhud	Hudhud
Bulbul	Shunqor	Muscha	Laylak	Bulbul	Boyo'g'li	Shunqor
To'ti	Samandar	Bulbul To'ti	Akka	Humoyun	Qarg'a	To'ti

etmoqchi bo'lgan. Shafolat Hasanova o'z tadqiqotida ushbu dostonning qo'lyozma nusxasi bilan tanishib, tayr qissalarini davom ettirgan mustaqil asar deya baholaydi. Asarda qushlar obrazi misolida inson o'z nafsini yengib, haqiqat asrari (Simurg')ga yetishishi va bu yo'lga Hudhud qushlarga yo'l boshchilik qilishi tasvirlangan [Rizoiy, 2009]. Rizoyning Hudhud obrazi bilan Fariddin Attorning Hudhud hodi obrazi bir-biriga juda o'xshash tasvirlanadi. Ikkala asarda ham uning Sulaymon alayhissalom xizmatida bo'lganligi, Sab'a yurti malikasiga islomga da'vat etish maqsadida maktub olib borganligi tasvirlanadi. Bu o'xshashliklarni ikki ijodkor ikki xil badiiy uslubda tasvirlaydi. Rizoiy har bir hikoyatlardan keyin Qur'on va hadislardan iqtiboslar keltiradi. Bu tasvir Attor va Navoiyda kuzatilmaydi.

Salohiyning 1740-yilda yozilgan "Bulbul va gul" dostonida Hudhud epizodik obraz sifatida ishtirok etadi. Salohiy ham ushbu asarning xotima qismida Attorning "Mantiq ut-tayr"ga javob tariqasida bitganligini ta'kidlaydi. Ammo dostonning mazmuni "Mantiq ut-tayr"dan tubdan farqlanadi. Dostonida, asosan, Bulbulning qizil gulga oshiq bo'lishi va shu syujet bilan bog'liq epizodlar, Bulbulning qushlar bilan uchrashib, savol-javob qilishi va asar so'ngida qafasga tushib vafot etishi tasvirlanadi. "Bulbul va Gul" dostonida Bulbul va sakkizta qush (Humoyun, Tovus, To'ti, Kabk, Qumri, Foxta, So'fiyo va Hudhud) o'rtasidagi savol-javobga keng o'rin berilgan [Surayyo Shodiyeva, 2023].

XVIII asrning boshida yashab ijod etgan Muhammadniyoz Nishotiy o'zining "Qushlar munozarasi" asarida Hudhudni markaziy obraz sifatida tasvirlaydi. Asar majoziy xarakterga ega bo'lib, 14 ta ramziy qush obrazlarining (akka, zog', qumri, foxtak, bulbul, to'ti, qirg'ovul, kaklik, qarchig'ay, o'dak, qashqaldoq, tovus, humo, hudhud) o'zaro bahs-munozarasi tasvirlangan. Asarda Hudhud bahsli vaziyatda yechim beruvchi donishmand insonlarning ramzi sifatida gavdalanadi. Nishotiy ham an'anaviy Hudhud obrazidan foydalanadi. Navoiyning "Lison ut-tayr" asaridagi Hudhudni qushlarning o'zlari chaqirganlaridek, Nishotiyning Hudhudini ham qushlar chorlashadi. U yetib keladi va qushlar hikoyat aytib beradi. Ya'ni bir kuni bo'ron osmondan yerga tushadi va yerni juda bepayon ekanligini ko'radi. U yerga tushganiga hijolat bo'la boshlaydi va kim bilan majaro qilishni bilmaydi. Sadafni ichiga tushadi va durga aylanadi. Demak, inson qachonki, o'zini anglasa, qalbiga nazar solsa, nafsini jilovlay olsa, qalbidagi sadafni ko'radi va ko'ngil ko'zi ochiladi.

XX asrning 70-yillarida Omon Matjon o'zining "Qush yo'li" asarida Hudhudni yana bir bor markaziy qahramon darajasiga olib chiqadi. Doston Navoiyning "Lison ut-tayr" asariga javob tariqasida yozilgan. Dostonida qushlarning Navro'z vaqtida Baxmal tog'larida to'planib majlis qilishi tasvirlanadi. Hudhud boshchiligidagi qushlar boshidan kechirgan voqe-hodisalarni hikoya qilib, Simurg' sari yo'lga chiqishadi. Navoiy o'z falsafiy qarashlarini Hudhud tilidan bayon etgani kabi Omon Matjon ham ijtimoiy vaziyat haqidagi qarashlarini Hudhud obrazi orqali ifodalaydi. Asarda Hudhud mustaqillik ramzi sifatida ifoda etiladi. Omon Matjon Hudhud obrazining an'anaviy jihatlarini saqlab qolgan holda, uni hayotiy talqinlar bilan boyitadi. Dostonida mustabid tuzumning og'ir zarbalari, xalq ko'rgan qiyinchiliklar qushlar tilidan bayon etiladi.

Turkiyada Sulton Salim hukmronlik davrida Darvish Shamseddin "Deh-i murg" ("Qushlar munozarasi") asarini yozadi. 1503-yilda yozilgan ushbu asar ham ramziy xarakterga ega bo'lib, Boyo'g'li (so'fiy), Qarg'a (nafis va bilimdon shoir), To'ti (olim, mulla), Kerkes (gerges), Bulbul (xonanda), Hudhud (tabib), Qaldirg'och (munajjim), Tovus, Kaklik (Farhod) va laylak kabi ramziy qush obrazlarining o'zaro bahs-munozaralari tasvirlanadi. Shamsiddin Darvish Hudhud qushini tabiqlarning ramziy obrazi sifatida tasvirlaydi [Ali Yilmaz, 1995]. Quyi-dagi jadvalda Hudhud qushi markaziy obraz bo'lgan asarlar qiyosi keltirilgan.

Tovus	Bulbul	Kabk	Zog'	Tovus	To'ti	Laylak
G'oz	To'ti	Durroj	Qumri	To'ti	Kerkes	Chag'alay
Kaklik	Tovus	Andalib	Foxtak	Kabk	Bulbul	Kabutar
Humo	Qumri	Tovus	Bulbul	Qumri	Tovus	Bulbul
Lochin	Kabutar	Tazarv	To'ti	Foxta	Qaldirg'och	Qirg'ovu
Butimor	Kaklik	Qumri	Qirg'ovul	So'fiyo	Kaklik	Oqqush
Boyqush	Tazarv(tustovuq)	Bo'timor	Kaklik		Laylak	olaqarg'a
Sa'va	Burgut(uqob)	Boyqush	O'rdak			Chumchuq
	Kul	Sa'va	Qashqaldoq			Muscha
	Tovuq(xo'roz)	Humoy	Kaklik			Tustovuq
	Qarchig'ay	O'rdak	Qarchig'ay			Ko'k kaptar
	Xumoy	Qarchig'ay	Tovus			Mirzoqush
	Qalog'(olaqarga)		Humo			Qaldirg'och
	Xod(kaklat)					Lochin
	O'rdak					G'oz
	Durroj					O'rdak
	Shoxboz					Zag'izg'on

Ushbu qiyosiy jadvaldan ko'rinib turibdiki, Hudhud qushlarga yo'lboshchilik qilib, ularni o'zini anglashga, nafsni jilovlay olishga haq visoliga yetishishga chorlaydi va bu yo'lda ularga yo'lboshchilik qiladi. Asarlarda keltirilgan majoziy va

ramziy qush obrazlari orqali turli xil darajadagi insonlarning Haq yo'lga kirishi tasvirlanadi. Demak, Hudhud haqiqat yo'lini zabt etib, me'roj safarini amalga oshirgan donishmand obrazidir.

Popishak qushining tabiiy ko'rinishi. 2-rasm.

Xulosa va takliflar. Hudhud obrazi o'zbek adabiyotida, balki turkiy va forsiy adabiyotda ham o'z o'rniga ega. Bu obrazning adabiyotga kirib kelish genezisi Qur'oni Karimning Naml surasiga borib taqaladi. Hudhud (popishak) qushining vafodorligi, zehni o'tkirliigi, suvlikni uzoqdan ko'ra olish kabi biz yuqorida ta'kidlagan bilologik xususiyatlari Farididdin Attor, Gulshahriy, Jaloliddin Rumiy, Alisher Navoiy, Rizo'iy, Omon Matjon asarlaridagi Hudhud obrazi da badiiy jihatdan tasvirlanadi.

Haqiqat sari yo'lboshlovchi obraz: Hudhud qushi Fariduddin Attorning "Mantiq ut-tayr", Gulshahriyning "Mantiq ut-tayr", Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr", Mavlono Xo'ja Qozi Payvandi Rizo'iyning "Qush tili" dostonlarida qushlarni nafsni yengib, Semurg' (Olloh) sari yetaklaydigan, ularga to'g'ri yo'l ko'rsatadigan obraz sifatida gavdalanadi. Ushbu asarlarda

hudhud piri murshid, haqiqatga erishgan komil insonlarning ramzidir.

Xabarchi va diniy obraz: Qur'oni Karimda, Rabg'uziyning "Qissasi Rabg'uziy" asarida Hudhud obrazi Sulaymon alayhissalomga Sab'a yurti malikasi Bilqiys haqida ma'lumot olib kelgan xabarchi qush sifatida tasvirlanadi.

Donishmandlik va aql ramzi. Hudhud ko'pincha tabiat va insonning ichki dunyosini bog'lab turuvchi, inson ruhining tub qirralarini aks ettiruvchi obraz sifatida gavdalanadi. Gulxaniyning "Zarbulmasal", Nishotiyning "Qushlar munozarasi" asarlarida donishmand insonlarning ramzi sifatida tasvirlanadi.

Riyokor zohidlar, xudbin shayxlar obrazi. Salohiyning "Gul va bulbul" asarida qilgan diniy amallarini ko'z-ko'z qiladigan, o'zini hammadan ustun sanaydigan shayxlar va zohidlarning majoziy obrazi.

ADABIYOTLAR

1. Sharipov Sharofiddin. "Lison ut-tayr" dostonining genezisi va g'oyaviy-badiiy xususiyatlari. – Toshkent: Fan, 1982. – B. 60.
2. Nishopuriy Fariduddin Attor. Mantiq ut-tayr. Forsiydan Jamol Kamol tarjimai. – Toshkent: Fan, 2006. – B. 59.
3. Mamadaliyeva Zuhra. Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr" dostonidagi ramziy obrazlar tizimi. Fil. f. n. diss. – T.: 2011. – B. 50.
4. Shayx Farididdin Attor. Bulbulnoma. Pandnoma. – T.: Fan, 2012.
5. Rumiy Mavlono Jaloliddin. Masnaviyi ma'naviy. Forsiydan O'zbekiston xalq shoiri Jamol Kamol tarjimai. – Toshkent: Meriyus, 2005. – B. 45.
6. Rabg'uziy Nosuriddin Burxoniddin. Qisasi Rabg'uziy. 2-kitob. – Toshkent: Yozuvchi, 1991. – B. 47.
7. Navoiy Alisher. Lison ut-tayr: (nasriy bayoni bilan). T.: G'afur G'ulom, 2005. – B. 31.
8. Mavlono Xoja Qozi Payvandi Riyoziy. "Qush tili". // Shafolat Hasanova Riyoziyning "Qush tili" dostoni "Tezkor Press Print" Toshkent. 2009.
9. Gul va bulbul. Doston. Nashrga tayyorlovchi Surayyo Shodiyeva. – T.: Firdavs-shoh, 2023. B.88
10. Zarbulmasal. Gulxaniy. Nashrga tayyorlovchi H. Yoqubov. – T.: Ma'naviyat, 2016. B.10
11. Matjon Omon. "Ming bir yog'du". T.: G'afur G'ulom, 1998. B.25
12. Ali Yilmaz, Deh Murg Dervish Şemseddin Kuşları tartışması,
13. https://www.isam.org.tr/documents%5C_dosyalar%5C_pdfler%5Cislam
14. Qur'oni Karim. O'zbekcha izohli tarjima. Tarjima va izohlar muallifi: Shayx Alovuddin Mansur. – Toshkent: Cho'lpon: 2004. – B.148.